

17. novembril 2014 möödub 100 aastat Ferdinand Eiseni sünnist, keda tänane vanem pedagoogide põlvkond mäletab kauaaegse haridusministrina aastatel 1960–1980. See oli aeg, kus Eesti koolides toimus palju kooliuuenduslikku. Meil pole teisi õpetajakutsega haridusministreid olnudki ja ilmselt see võimaldaski üldhariduskooli tunduvalt haridusjuhil näha sealgi võimalusi rahvusliku pedagoogika ja koolikultuuri arendamiseks. Minu arvates on Eiseni tegevuse kõige täpsemalt kokku võtnud Peep Leppik, kauaaegne Helme Kutsekooli õppealajuhataja: "Eisen pani Eesti koolielu ja pedagoogika teaduslikule alusele."

Detsembris 1959 loodud Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut (PTUI) hakkas tegelema kooliuuringutega. Otsuste tegemisel konsulteeris minister Eisen alati nii teadlaste kui praktikutega. Eiseni ajal oli üks uurimissuund õppevara – eeskättõpikud ja töövihikud. Oli minulgi võimalus noore õpetajana osaleda Reet Selja juhtimisel saksa keele õpikute ja didaktiliste vahendite katsetamisel. Võõrkeelte õppevara (inglise ja saksa keel) katsetati kogu õppetsükli ulatuses, st V–XI klassini.

Tollaseid katsetusi kavandati ja korraldati professionaalselt, haridusministri kinnitatud tegevuskava alusel. Kõigepealt sõnastati PTUIs saksa keele õpetamise /õppimise eesmärgid, sest Eesti sõpruspiirkond oli Schwerin ja praktiline keeleoskus nendega suhtlemiseks vajalik. Uute õpikute autorid valmistasid ette katsetatavad õppetekstid ja harjutused, katsetajatele-õpetajatele korraldati koolitus, kus õpetati täitma vaatluspäevikuid ja tasemetööde protokolle. Koolides moodustati õpilastest katsegrupid ja kontrollgrupid, kelle tulemusi võrreldi. Iga õppeühiku huvitavuse ja võimalike probleemide kohta küsiti ka õpilaste arvamust, õpetajatel paluti kirjeldada uute materjalide käsitlemise erinevaid meetodikaid. Regulaarsetel seminaridel tehti kokkuvõtteid ja analüüsiti tähelepanekuid. Õpetajate ja õpilaste arvamuste ning ettepanekute põhjal korregeeriti ja täiendati õppematerjale.

Katsetamise käigus õppisid kõik: teadlased, meetodikud, õpikute autorid, õpetajatest ja haridusametnikest rääkimata. Tähelepanuväärseim õppesisu uuendus oli originaaltekstide kasutuselevõtt keskkooli saksa keele õpikutes ning ulatuslik kultuuriloo vahendamine. Teadmised saksa muusikast, kirjandusest, väljapaistvatest teadlastest avardasid kultuuripilti ja lubasid ka varasemaga võrreldes adekvaatsemat suulist suhtlemist. Noorema astme õpikutes olid tähelepanuväärsed Edgar Valteri lustakad illustratsioonid. Kuna võõrkeeletunde oli nädalas vaid kaks, oli õppevahendite loend pikk, mis võimaldas nii diferentseeritud õppetööd kui tegevusi võõrkeeleringides.

Mäletan üht seminari, kus osales ka Ferdinand Eisen. Ta kuulas tähelepanelikult, millest õpetajad rääkisid, ja palus kirja panna, mis teeb õpiku koolikõlblikuks. See oli tõsine ülesanne, sest õppevara koolikõlblikkuse hindamiseks on vaja tervet erinevate karakteristikute ja hindamismeetodite süsteemi. Sellega puutusin kokku alles palju hiljem. Eiseni termin "koolikõlblikkus" aga on kasutusel ja vajalik tänaseni. Eisenil oli eriline huvi just saksa keele õpikute vastu. Minister hindas, nagu meiegi õpetajatena, tollaste vaieldamatute autoriteetide Harriet Toome, Erika Vihmani, Reet Selja, Maimu Laane ja Emerendiana

Sillingu seisukohti. Eisenil oli eriline oskus korraldada head koostööd ministeeriumi, PTUI ja Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi (VÕT) ning ülikoolide vahel.

Eisenist räägiti sedagi, et ta luges läbi kõik ilmuvad uued õpikud ja oli hästi informeeritud ka uuendustest teistes tollastes liiduvabariikides. Tollal oli loomulik, et midagi ei võetud kasutusele uisapäisa, vaid kõike analüüsiti põhjalikult, otsustati, mida ja kuidas rakendada Eesti tingimusi arvestades.

Ferdinand Eisen oli ministrina väga tasakaalukas, tema oskas oma tollase meeskonnaga targalt kaasa rääkida ka üleliidulises haridusuuenduses. Eesti NSV üldharidussüsteem oli erandlik oma 11-klassilise eesti õppekeele kooli, süvaõppega keelte, loodusaainete, muusika- ja kunstikoolide, originaalõpikute ja õpikute fondeerimise, diferentseeritud õppe, looduslase ja esteetilise kasvatuses tähtsustamise tõttu. Eiseni ajal loodi ka esimesed koolid erivajadustega õpilastele. Mõnedki tema algatused leidsid hiljem rakenduse teistes liiduvabariikides. Õpikute fondeerimiseni kooli raamatukogudes näiteks jõuti Eestis 1968. aastal (mujal 1978).

Emakeelse õppevara koostamise traditsioon Eestis on austamisväärselt pikk, ent sellesse suhtutakse sageli kui iseenesest mõistetavasse nähtusesse. Jheringi aabitsast praeguste e-õpikuteni on tõepoolest läbi käidud pikk tee, kuid küllap tasuks praegugi Eiseni kombel hoolega kaaluda, kas ikka on parim lahendus püüelda kõikides ainetes vaid virtuaalse õppevara poole. Põhiprobleem pole ju selles, kui palju kaalub koolikott või üks õpik, kas ikka on kõik illustratsioonid sooneutraalsed ja muus mõttes poliitkorrektsed, vaid eelkõige õpikute ja muu õppevara *sisus*. Ka e-õpik vajab head sisu, ja seda ei tohiks ilma asjatundliku eelkatsetamiseta "turule" moekaubana tuua.

Väärtustest kõnelemine ei loo veel neid juurde, vaja on mõista seda, mis meie oma koolikultuuris taasavastamist ja rakendust väärrib. Eriti aga peame mäletama ja austama nende inimeste panust omas ajas, kes Eesti üldhariduse hea käekäigu eest seisnud keerulistel aegadel. Mati Karmini loodud Eiseni bareljeefil Tõnismäel on tähendusrikkad sõnad – "Koolile elatud elu".